

Shahid Bahonar
University of Kerman

Journal of Iranian Studies

ISSN: 1735 - 0700

Journal of Iranian Studies

The Role of Nationalist and Religious Elements in Reinforcing the Anti-Colonial Discourse of Mohammad-Taqi Bahar

Reza Ghanbari Abdolmaleki

Department of Persian Language and Literature, Damghan University, Damghan, Iran. E-mail: abdolmaleki@du.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 2025 March 2
Received in revised form 2025
March 29
Accepted 2025 April 26
Published online 2025 June 22

Keywords:
Iran,
Bahar,
Discourse Analysis,
Colonialism,
Nationalism.

ABSTRACT

Purpose: Mohammad-Taqi Bahar's poem "*Iran Belongs to You*" stands as a prominent example of anti-colonial literature from the Qajar era. By merging nationalist and religious discourses, the poem reflects the political crises, foreign threats, and national identity struggles of the time. This study aims to examine how elements of nationalism and religiosity contribute to the reinforcement of the poem's anti-colonial discourse and to its representation of social responsibility. The central question of the article is how Bahar, through linguistic, historical, and religious elements, mobilizes his audience toward socio-political action by synthesizing these two discourses.

Method and Research: This study employs a descriptive-analytical method within the framework of critical discourse analysis to explore various levels of language, discursive semantics, and the socio-political dimensions of the poem. Rhetorical tone, metaphorical imagery, and religious and historical references are analyzed as tools used to represent power, identity, and resistance.

Findings and Conclusions: The findings indicate that Bahar, through the repeated use of the phrase "*Iran belongs to you*," the deployment of cautionary metaphors, and references to religious and historical symbols, successfully constructs a compelling discourse that calls the audience to unity, awareness, and resistance against internal and external domination. By harmoniously combining nationalist and religious discourses, the poem not only mirrors the critical conditions of its era but also serves as an effective medium for fostering a resistant, anti-colonial identity.

Cite this article: Ghanbari Abdolmaleki, Reza. (2025). The Role of Nationalist and Religious Elements in Reinforcing the Anti-Colonial Discourse of Mohammad-Taqi Bahar. *Journal of Iranian Studies*, 24 (47), 259-281. <http://doi.org/10.22103/jis.2025.24912.2706>

© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/jis.2025.24912.2706>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The poem *Iran Is Yours* by Malek o-Sho'arā Bahār is one of the most powerful and resonant anti-colonial literary works in modern Persian literature. Composed during a time of deep political unrest, socio-religious turmoil, and foreign intervention—especially in the wake of the 1911 ultimatum issued by Tsarist Russia—the poem reflects a historical urgency to defend Iranian national sovereignty and cultural integrity. This period marked one of the most critical turning points in the modern history of Iran, where political activism, the struggle for constitutional rights, and anti-imperialist sentiment converged with cultural and literary expression.

Published in the *Nowbahār* newspaper in Mashhad, the poem exemplifies the literary spirit of resistance that had come to define the Constitutional Movement (1905–1911). Bahār, as both a poet and a public intellectual, used his literary platform to influence public opinion, promote reformist ideals, and oppose foreign domination. The Constitutional Revolution had created new forms of political and discursive engagement, and poetry emerged as a prominent vehicle through which these ideas could be expressed, disseminated, and legitimized.

Bahār employs a persuasive and emotive poetic voice that blends patriotic and religious sentiments, encouraging collective action in defense of the homeland. Repeated phrases like “Iran is yours” not only reinforce territorial and cultural belonging but also function as urgent calls to solidarity and mobilization. This poem can thus be read not merely as a reflection of historical tensions, but as a purposeful discursive intervention shaped by the overlapping pressures of imperialism, domestic authoritarianism, and the broader need for social and national cohesion.

This study seeks to explore how Bahār skillfully interweaves nationalist and religious discourses in his poem to construct a compelling and mobilizing message. It situates the poem within the tradition of resistance literature, where language functions as both a weapon and a shield against domination. The primary research question asks: How does the poet utilize language, poetic imagery, and historical-religious symbolism to construct a persuasive and ideologically resonant narrative? In response to this central question, the study is grounded on the following hypotheses:

1. Bahār's careful word choice, rhetorical repetition, and direct address intensify the emotional and ideological impact of the poem.
2. The use of metaphor and poetic imagery reflects the social crises of the time while simultaneously strengthening the poem's call for national unity and vigilance.
3. Historical and religious references serve not only as ideological tools but also as timely responses to the socio-political realities and psychological anxieties of early 20th-century Iran.
4. The integration of nationalism and religious discourse transforms the poem into a powerful call to civic and political engagement, urging Iranians to act in the face of both internal stagnation and external aggression.

Methodology

This research adopts a descriptive-analytical methodology to examine the poem's linguistic structure, poetic imagery, and discursive elements. The descriptive component focuses on rhetorical features such as metaphor, repetition, and stylistic choices that enhance the poem's persuasive effect. The analytical component, on the other hand, evaluates how these features correspond to broader socio-political and ideological contexts.

Special attention is given to the poet's tone in each stanza—particularly exhortative, descriptive, and critical modes—as well as to the interplay between national and religious discourses as core elements of resistance literature. The study applies discourse analysis techniques, particularly drawing on Norman Fairclough's three-dimensional framework, to assess the text's rhetorical (textual), ideological (discursive), and social (contextual) dimensions. Finally, the poet's repeated calls to action are analyzed in relation to their role in fostering national and religious identity under colonial threat.

Discussion

Findings suggest that Bahār's poem constructs a deeply resonant discourse of resistance through the strategic alignment of nationalist and religious motifs. The emphatic use of direct address and metaphorical language amplifies the emotional tone, creating a sense of urgency and shared responsibility. Religious and historical allusions—such as references to "Darius," "Islamic honor," and "national movement"—anchor the poem in a dual identity framework, appealing simultaneously to civic pride and religious duty.

The poem's structure and style reinforce its ideological message. Refrains like "Iran is yours" act as rhetorical anchors that promote a vision of collective ownership and defense. The metaphors, such as "the mouth of the dragon" or "the egg of hostility," dramatize the threats faced by Iran and urge unity in the face of adversity. These features collectively elevate the poem as a significant literary expression of national resistance and cultural survival during the Constitutional period.

Conclusion

Bahār's *Iran Is Yours* can be fruitfully analyzed through Fairclough's model of discourse analysis. On the textual level, the poem's style—marked by emotive language, rhetorical repetition, and symbolic imagery—conveys a discourse of shared responsibility and national unity. On the ideological level, the integration of religious and nationalist symbols fosters a unified framework for resistance. On the socio-political level, the poem reflects the broader context of the Constitutional and post-Constitutional periods, where cultural renewal and political activism were paramount.

The poem thus emerges not only as a reaction to historical crises but also as an active agent in shaping national consciousness. By weaving together religious fervor and nationalist passion, Bahār calls for social and political awakening. *Iran Is Yours* continues to stand as a potent example of resistance literature, inspiring unity, dignity, and collective memory in the face of colonial and authoritarian pressures.

نقش مؤلفه‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی در تقویت گفتمان ضد استعماری محمدتقی بهار

رضا قنبری عبدالملکی

استادیار، بخش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران. رایانامه: abdolmaleki@du.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	زمینه/ هدف: شعر «ایران مال شماس» از محمدتقی بهار، یکی از آثار برجسته ادبیات ضد
مقاله پژوهشی	استعماری دوران قاجار است که با تلفیق گفتمان‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی، بازتابی از
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۲	بحران‌های سیاسی، تهدیدات خارجی و بحران هویت ملی در آن دوره ارائه می‌دهد. هدف این
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۱/۰۹	پژوهش بررسی نقش مؤلفه‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی در تقویت گفتمان ضد استعماری شعر و
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۶	بازنمایی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مخاطب است. پرسش اصلی مقاله آن است که بهار چگونه با
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱	بهره‌گیری از عناصر زبانی، تاریخی و دینی توانسته است از طریق ترکیب دو گفتمان مذکور،
کلیدواژه‌ها:	مخاطبان خود را به کنش اجتماعی و سیاسی فراخواند.
ایران،	روش/ رویکرد: پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی،
ملک الشعراء بهار،	به بررسی سطوح مختلف زبان، معناشناسی گفتمانی و ابعاد اجتماعی-سیاسی شعر می‌پردازد. در
تحلیل گفتمان،	این راستا، لحن خطابی، تصاویر استعاری، و ارجاعات دینی و تاریخی شعر به‌عنوان ابزارهایی
استعمار،	برای بازنمایی قدرت، هویت و مقاومت تحلیل شده‌اند.
ملی‌گرایی.	یافته‌ها/نتایج: نتایج نشان می‌دهد که بهار با تکرار عبارت «ایران مال شماس»، استفاده از
	استعاره‌های هشداردهنده، و ارجاع به نمادهای دینی و تاریخی، موفق به خلق گفتمانی تأثیرگذار
	شده است که مخاطب را به وحدت، بیداری و اقدام در برابر سلطه داخلی و خارجی دعوت
	می‌کند. شعر به‌واسطه تلفیق هماهنگ گفتمان‌های ملی و دینی، نه تنها بازتاب‌دهنده وضعیت
	بحرانی زمانه است، بلکه به ابزاری مؤثر در ایجاد هویت مقاوم و ضد استعماری بدل شده است.

استناد: قنبری عبدالملکی، رضا (۱۴۰۴). نقش مؤلفه‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی در تقویت گفتمان ضد استعماری محمدتقی بهار.

مجله مطالعات ایرانی، ۲۴ (۴۷)، ۲۵۹-۲۸۱.

<http://doi.org/10.22103/jis.2025.24912.2706>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان.

۱. مقدمه

۱-۱. بیان مسأله

شعر «ایران مال شماست» اثر ملک‌الشعرا بهار، از برجسته‌ترین آثار ادبیات ضد استعماری ایران در دوران معاصر است. این اثر در دوره‌ای سروده شد که ایران با بحران‌های سیاسی، اجتماعی و تهدیدات خارجی دست‌وپنجه نرم می‌کرد. در سال ۱۲۹۰ هجری شمسی، هنگامی که دولت روسیه تزاری به ایران اولتیماتوم داد، بهار این مسمط را در مشهد سرود و در روزنامه نوپهار منتشر کرد. این شعر را می‌توان پاسخی شاعرانه به ضرورت‌های زمانه برای تقویت حس همبستگی ملی و مقابله با استعمار و استبداد دانست. بهار با تلفیق گفتمان‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی، پیامی منسجم و تأثیرگذار ارائه داد که به تقویت هویت ملی و دینی ایرانیان کمک شایانی کرد.

در این شعر، شاعر از زبانی خطابی و استعاری بهره می‌گیرد تا ضمن تحلیل وضعیت بحرانی کشور، مخاطبان خود را به بیداری و واکنش اجتماعی و سیاسی دعوت کند. ترکیب مفاهیمی همچون ایران‌دوستی، مسئولیت دینی، و حس اتحاد در برابر دشمنان، این اثر را به نمونه‌ای شاخص از ادبیات مقاومت و بیداری تبدیل کرده است. استفاده مکرر از عباراتی همچون «ایران مال شماست» نه تنها تأکیدی بر تعلق سرزمینی و هویتی ایرانیان است، بلکه دعوتی به اقدام جمعی و حفظ استقلال در برابر تهدیدات داخلی و خارجی محسوب می‌شود.

هدف این پژوهش بررسی نحوه استفاده از گفتمان‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی در شعر «ایران مال شماست» و نقش آن‌ها در تقویت هویت ملی و ضد استعماری است. پرسش اصلی این است که بهار چگونه با بهره‌گیری از عناصر زبانی، تصاویر شعری، و مفاهیم تاریخی و دینی توانسته گفتمانی منسجم و تأثیرگذار ایجاد کند. همچنین این پژوهش به دنبال آن است که نشان دهد گفتمان‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی چگونه در ارتباطی هماهنگ، پیام شاعر را به یک فراخوان اجتماعی و سیاسی تبدیل کرده‌اند و این شعر چه نقشی در تقویت هویت ملی و تأثیرگذاری بر مخاطبان زمان خود داشته است.

در پاسخ به پرسش اصلی، فرضیه‌های پژوهش بر این اساس شکل گرفته‌اند که:

۱. بهار با انتخاب دقیق واژگان، بهره‌گیری از تکرارها، و زبانی خطابی، پیام خود را تقویت کرده و تأثیری ماندگار بر مخاطبان گذاشته است.

۲. تصاویر شعری و استعاره‌های او نقشی کلیدی در بازتاب بحران‌های اجتماعی و تقویت حس همبستگی ملی داشته‌اند.

۳. مفاهیم تاریخی و دینی در شعر بهار نه تنها برای انتقال پیام‌های ضد استعماری به کار رفته‌اند، بلکه به شرایط سیاسی و اجتماعی زمانه پیوندی عمیق دارند.

۴. گفتمان‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی در شعر «ایران مال شماست» به شکلی هماهنگ به کار گرفته شده‌اند تا احساسات ملی و دینی را برانگیخته و مخاطبان را به واکنش اجتماعی و سیاسی ترغیب کنند.

این پژوهش با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی، به دنبال ارائه تحلیلی جامع از ساختار زبانی، تصاویر شعری و گفتمان‌های موجود در این اثر است تا نقش آن در شکل‌گیری و تقویت هویت ملی و دینی ایرانیان در برابر چالش‌های زمانه بررسی شود.

۱-۲. پیشینه پژوهش

تحلیل گفتمان اشعار و آثار ملک‌الشعراى بهار در سال‌های اخیر توجه پژوهشگران متعددی را به خود جلب کرده است. رحیمیان و جوکار (۱۳۹۴) در پژوهش خود با استفاده از رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی ون لیوون، به بررسی تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در اشعار سیاسی بهار پرداخته‌اند. آن‌ها نشان دادند که بهار، به‌ویژه در دوران مشروطه، با صراحت و استفاده از مؤلفه‌هایی چون نام‌بری و فردی‌سازی، دیدگاه خود را درباره فعالان سیاسی و صاحبان قدرت بازتاب داده است.

در پژوهش خانیکی و اقدسی (۱۳۹۵)، سرمقاله‌های بهار در روزنامه نوبهار با روش تحلیل گفتمان بررسی شده و نتایج نشان داده است که «ناسیونالیسم ایرانی» و «نوسازی سیاسی» به‌عنوان دو گفتمان غالب در آثار او شناسایی می‌شوند. این پژوهش بر مؤلفه‌های هویتی همچون عظمت تاریخی و استقلال از بیگانگان و نیز گفتمان تجدد تأکید داشته است.

رفیعی مقدم و مشتاق‌مهر (۱۳۹۷) با تمرکز بر حبسیه‌های بهار، فرخی یزدی، و مسعود سعد سلمان، دو گفتمان زندان سنتی و مدرن را بررسی کرده‌اند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که حبسیه‌های بهار، برخلاف سنت پیشامدرن، گفتمانی اعتراضی را نمایندگی می‌کند که با مفاهیمی چون قانون و آزادی به مقابله با نظم سیاسی موجود می‌پردازد. قنبری عبدالملکی و فیروزیان پوراصفهانی (۱۳۹۹) گفتمان «جمهوری‌نامه»ی بهار را براساس نظریه آنتونیو گرامشی تحلیل کرده‌اند. آنان دریافتند که زبان ایدئولوژیک بهار، هژمونی و ضد هژمونی را به صورت همزمان بازنمایی می‌کند و با شگردهای زبانی به نقد نظم سیاسی موجود می‌پردازد.

حسین‌فرحان و پارسا (۱۴۰۰) با تمرکز بر اشعار پایداری میرزاده عشقی و محمدتقی بهار، رویکردهای سبکی آنان را مقایسه کرده‌اند. آن‌ها نشان داده‌اند که بهار در شعرهای پایداری خود با زبانی ادبی و کمتر فولکلوریک، مفاهیم مقاومت را بیان کرده و گفتمان او از توفندگی به تسلیم تغییر کرده است.

در پژوهش فداکار و صادقی شهپر (۱۴۰۱)، نظریه «کنشگران اجتماعی» ون لیوون برای تحلیل شیوه‌های مشروعیت‌بخشی و مشروعیت‌زدایی در اشعار بهار به کار گرفته شده است. این پژوهش نشان می‌دهد که بهار با استفاده از الگوهایی چون اسطوره‌سازی و اعتباربخشی، مشروعیت نظام حاکم را به چالش کشیده است.

در نهایت، آفتابی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی بر تصانیف انقلابی عصر مشروطه، بهار را یکی از چهره‌های مؤثر در تولید گفتمان موسیقایی آن دوره معرفی کرده‌اند. آن‌ها بر نقش تصانیف ملی و میهنی او در بازتاب تحولات سیاسی و اجتماعی تأکید کرده‌اند.

مطالعات پیشین بر اهمیت گفتمان‌شناسی در تحلیل اشعار محمدتقی بهار و برجسته‌سازی موضوعات اجتماعی، سیاسی و هویتی در آثار او تأکید داشته‌اند. بسیاری از پژوهش‌ها به بررسی ابعاد مختلف گفتمان‌های ضد استبدادی و ملی‌گرایانه در اشعار بهار پرداخته‌اند و نقش او را در تقویت هویت ملی و دینی برجسته کرده‌اند. بااین‌حال،

جنبه‌هایی نظیر نحوه تعامل گفتمان‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی و نقش آن‌ها در شکل‌دهی به گفتمان مقاومت در آثار او، به‌ویژه در شعر «ایران مال شماس» کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

این مقاله با تمرکز بر این گفتمان‌های کلیدی و تحلیل عناصر زبانی و محتوایی در این شعر، تلاشی است برای رفع این خلأ پژوهشی. هدف آن است که با ارائه دیدگاهی جامع‌تر، به ابعاد کمتر بررسی شده بازنمایی هویت ملی و دینی در شعر بهار پرداخته و نقشی که این گفتمان‌ها در ایجاد پیام‌های ضد استعماری ایفا کرده‌اند، روشن شود.

۳-۱. روش‌شناسی پژوهش

برای تحلیل شعر مورد بحث، از روش‌شناسی توصیفی - تحلیلی استفاده شده است. در بخش توصیفی، ویژگی‌های زبانی، استعاره‌ها، تصاویر شعری و شیوه‌های بیانی مختلف مورد واکاوی قرار می‌گیرند و در بخش تحلیلی، ارتباط این ویژگی‌ها با مفاهیم اجتماعی، ملی و دینی به طور عمیق تحلیل می‌شود. در این راستا، لحن و زبان به کار رفته در هر بند، به‌ویژه لحن‌های خطابی، توصیفی و انتقادی، بررسی و مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. علاوه بر این، تحلیل گفتمان‌های ملی‌گرایی و دینی به عنوان جزء جدایی‌ناپذیر این روش‌شناسی در نظر گرفته می‌شود تا تأثیر این گفتمان‌ها بر مخاطب و پیام‌های اجتماعی شعر به طور روشن و مستند مشخص گردد. در نهایت، فراخوان به اقدام شاعر برای مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی، و نقش آن در تقویت هویت ملی و دینی به دقت مورد توجه قرار می‌گیرد. این رویکرد تحلیل، امکان دستیابی به درک عمیق‌تر و جامع‌تری از روابط پیچیده میان مفاهیم ملی‌گرایی، دینی و پیام‌های اجتماعی شعر را فراهم می‌آورد.

۴-۱. یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بهار در شعر «ایران مال شماس» با بهره‌گیری هماهنگ از مؤلفه‌های ملی‌گرایی و دین‌گرایی، مخاطب را به بیداری، اتحاد و اقدام در برابر تهدیدات داخلی و خارجی فرا می‌خواند. او با استفاده از زبان خطابی، تصاویر استعاری و ارجاعات تاریخی و مذهبی، توانسته است حس مسئولیت‌پذیری ملی و دینی را تقویت کرده و شعری مؤثر در راستای گفتمان ضد استعماری خلق کند. تلفیق گفتمان‌های ملی و دینی، این اثر را به یکی از نمونه‌های برجسته ادبیات مقاومت در دوران مشروطه بدل کرده است.

۵-۱. مبانی نظری پژوهش

چارچوب نظری این مقاله بر پایه تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) و نظریه‌های مرتبط با ادبیات مقاومت شکل گرفته است. در این رویکرد، شعر به عنوان متنی چندوجهی بررسی می‌شود که از طریق لحن، استعاره، و ارجاعات تاریخی و دینی، گفتمان‌های ملی‌گرایی و دینی را بازنمایی می‌کند. این گفتمان‌ها با تمرکز بر بحران‌های سیاسی - اجتماعی و تهدیدات خارجی، تلاش دارند حس مسئولیت و هویت ملی را در مخاطب تقویت کنند.

رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی بر چگونگی بازنمایی و بازتولید قدرت و ایدئولوژی‌ها در متن تأکید دارد. در این رویکرد، مفاهیم زبان، ایدئولوژی و قدرت نقشی کلیدی در تحلیل متون ادبی ایفا می‌کنند. این مفاهیم با ارتباطی ناگسستنی میان زبان و ایدئولوژی، امکان بررسی عمیق‌تر لایه‌های معنایی و ساختارهای قدرت در متون را فراهم می‌آورند. به‌ویژه، رونالد کارتر (Ronald Carter) بر این باور است که نمی‌توان ادبیات را از مفهوم ایدئولوژی جدا

کرد؛ زیرا هر مطالعه علمی و توصیف زبانی متون، به دلیل تأثیرپذیری تحلیل گر از موقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی، نمی‌تواند بدون سوگیری و بی‌طرفانه باشد. او تأکید می‌کند که تحلیل متون همیشه با دخالت عوامل سیاسی همراه است (Simpson, 1993: x).

به طور مشابه، برج نیز تأکید می‌کند که زبان‌شناسان و منتقدان در فرایندهای فرهنگی‌ای که مملو از مسایل ایدئولوژیک هستند، درگیرند و به همین دلیل، تظاهر به بی‌طرفی علمی نه تنها غیر واقعی، بلکه گمراه‌کننده است (Birch, 1998: 31). در همین راستا، وندایک، یکی از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان تحلیل گفتمان انتقادی، این رویکرد را به عنوان نوعی پژوهش گفتمانی معرفی می‌کند که به بررسی روش‌های سوء استفاده از قدرت اجتماعی، سلطه، نابرابری و همچنین واکنش‌های متون در برابر این ساختارها در بسترهای اجتماعی و سیاسی می‌پردازد.

با توجه به دیدگاه نورمن فرکلاف، تحلیل انتقادی متن از سه سطح اساسی تشکیل می‌شود که هرکدام به نوبه خود ابعاد مختلفی از ساختار و پیام‌های نهفته در متن را روشن می‌سازد. نخستین سطح، تحلیل زبانی است که شامل بررسی واژگان، استعاره‌ها و لحن متن می‌شود. این تحلیل، به شناسایی و تحلیل انتخاب‌های زبانی می‌پردازد و چگونگی اثرگذاری این انتخاب‌ها بر معانی و تأثیرات عاطفی و شناختی بر خواننده را روشن می‌سازد. سطح دوم، تحلیل گفتمان است که مضامین غالب و ایدئولوژی‌های پنهان در متن را مورد بررسی قرار می‌دهد. در این سطح، فرکلاف به‌ویژه به چگونگی ساخت و بازسازی قدرت و دانش از طریق زبان و گفتمان‌ها تأکید می‌کند. در نهایت، سطح سوم، تحلیل اجتماعی-سیاسی است که متن را در بستر تاریخی و اجتماعی آن قرار می‌دهد و به بررسی عواملی چون وضعیت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در تولید و دریافت متن می‌پردازد. این تحلیل، به‌ویژه به اهمیت زمینه‌های تاریخی و فرهنگی در شکل‌دهی به معناها و تأثیرات اجتماعی-سیاسی متن اشاره دارد (Fairclough, 2001: 91-117).

این رویکرد چندسطحی ابزاری کارآمد برای درک پیچیدگی‌های نهفته در متن و روشن‌سازی ارتباطات زبانی، ایدئولوژیک و اجتماعی آن فراهم می‌آورد. در تحلیل شعر «ایران مال شماست»، این رویکرد مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا، اهداف چارچوب نظری مقاله به شرح زیر است:

- شناسایی و تحلیل گفتمان‌های ملی‌گرایی و دینی در شعر.
- بررسی نقش استعاره‌های شعری در تقویت حس مسئولیت و هویت ملی.
- تحلیل فراخوانی به اقدام به عنوان ابزاری برای بسیج اجتماعی.
- تبیین ارتباط میان زبان شعری و زمینه اجتماعی-سیاسی دوران سرایش.

این چارچوب نظری با تأکید بر جنبه‌های گفتمانی و تصویری شعر «ایران مال شماست»، درک عمیق‌تری از نقش این شعر در انتقال پیام‌های اجتماعی و سیاسی به مخاطبان خود ارائه می‌دهد. از این طریق، شعر به عنوان ابزاری مؤثر در ادبیات مقاومت تحلیل می‌شود.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. تحلیل بند اول شعر

هان ای ایرانیان! ایران اندر بلاست مملکت داریوش دستخوش نیکلاست
مرکز ملک کیان در دهن اژدهاست غیرت اسلام کو؟ جنبش ملی کجاست
برادران رشید! این همه سستی چراست ایران مال شماست، ایران مال شماست
(بهار، ۱۳۵۴: ۲۵۷)

۱-۱-۲. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

شاعر در این بخش از زبان و لحن خطاب و هشداردهنده استفاده می‌کند تا مخاطب را به واکنش و عمل فراخواند. این لحن از طریق جملات امری و پرسشی تقویت شده است و به‌ویژه در ترکیب با تکرار، تأثیرگذاری بیشتری پیدا می‌کند. فرکلاف، در تحلیل‌های خود بر تأثیر زبان و ساختارهای دستوری بر تولید ایدئولوژی تأکید دارد. در این شعر، استفاده از نداها و افعال امری به طور مؤثری بار ایدئولوژیک شعر را تقویت می‌کند و مخاطب را به سمت پذیرش مسئولیت جمعی و حرکت به سوی تغییر اجتماعی هدایت می‌کند.

شعر با ندا و خطاب «هان ای ایرانیان!» آغاز می‌شود که با واج‌آرایی خاص خود، شدت پیام را بیشتر می‌کند. «هان» به عنوان یک صدا به وضوح جلب توجه می‌کند و مخاطب را به عمل فوری و واکنش فرامی‌خواند. جمله «ایران اندر بلاست» به طور مستقیم و کوتاه، بدون هیچ‌گونه پیچیدگی اضافی، وضعیت بحرانی کشور را نمایان می‌کند و فوریت را به خواننده انتقال می‌دهد. از نگاه فرکلاف، این نوع زبان به‌ویژه در شرایط اجتماعی و سیاسی خاص، زبان را به ابزاری برای تحریک و تغییر اجتماعی تبدیل می‌کند.

شاعر در این بند از تشبیه‌ها و استعاره‌ها به طور مؤثر استفاده می‌کند. عبارت «مرکز ملک کیان در دهن اژدهاست» به عنوان استعاره‌ای برای خطر خارجی به کار رفته است که فرکلاف از آن به عنوان استفاده از نمادها و تصاویر برای تأسیس یا بازسازی هویت جمعی یاد می‌کند. در این مورد، اژدها به عنوان تهدیدی نمادین از نیروهای خارجی، تهدیدات واقعی آن دوره را به تصویر می‌کشد و بر ضرورت هوشیاری در برابر استعمار تأکید دارد.

تکرار عبارت «ایران مال شماست» و استفاده از واژگانی چون «غیرت» و «جنبش ملی»، بار معنایی و عاطفی خاصی دارند که براساس تحلیل فرکلاف می‌توان آن‌ها را ابزارهایی برای تولید ایدئولوژی ملی‌گرایانه دانست. این واژگان نه تنها به احساسات فردی، بلکه به هویت جمعی و همبستگی اجتماعی اشاره دارند. این انتخاب‌های زبانی در کنار تشبیه‌های استعاری، در تلاش هستند تا حس هویت ملی را تقویت کرده و در مخاطب میل به تغییر اجتماعی و سیاسی ایجاد کنند.

شاعر از تضادهای تاریخی استفاده می‌کند تا وضعیت کنونی کشور را در برابر شکوه گذشته قرار دهد. اشاره به «مملکت داریوش» و مقایسه آن با «نیکلا» (تزار روسیه) نشان‌دهنده تقابل گذشته‌ای پر از عظمت و حالیتی پر از تهدید و ضعف است. این تضاد نشان‌دهنده گسست تاریخی و اجتماعی است که شاعر قصد دارد بر آن تأکید کند تا احساس مسئولیت و بیداری ملی را در مخاطب بیدار کند.

در مجموع، بررسی زبان، لحن، و آرایه‌های بلاغی این شعر نشان‌دهنده تلاش شاعر برای به‌کارگیری ابزارهای زبانی به منظور تقویت ایدئولوژی ملی‌گرایانه و تحریک مخاطب به واکنش‌های سیاسی و اجتماعی است. استفاده از

استعاره‌ها، تشبیه‌ها و تکرار به‌ویژه از نظر فرکلاف، ابزارهای قوی برای تولید هویت اجتماعی و ایدئولوژی هستند که در نهایت به طور مؤثری در ایجاد فضای حماسی و مبارزاتی شعر عمل می‌کنند.

۲-۱-۲. تحلیل ایدئولوژیک: گفتمان ملی‌گرایی و دعوت به اقدام

در این بند، شاعر از سازه‌های گفتمانی ملی‌گرایانه و بسیج‌کننده برای بازتولید هویت جمعی و برانگیختن حس مسئولیت مخاطب بهره می‌برد. استفاده از ارجاعات تاریخی همچون «داریوش» و «کیان» نه تنها بازنمایی گذشته‌ای باشکوه است، بلکه در چارچوب تضاد گفتمانی میان عظمت تاریخی و انحطاط معاصر، به نوعی هویت‌سازی ایدئولوژیک نیز می‌پردازد. این تقابل، مخاطب را به سوی پذیرش این ایده سوق می‌دهد که بازیابی گذشته باشکوه نیازمند کنشگری فعال در زمان حال است.

تصویرسازی استعاری در عبارت «مملکت داریوش در دهن ازدهاست» بر دوگانه سلطه/ استقلال تأکید می‌کند. «ازدها» که نمادی از قدرت‌های بیگانه است، در چارچوب گفتمان بیگانه‌هراسی (Othering) به کار می‌رود تا مخاطب را به درک یک تهدید وجودی برانگیزد. این گفتمان، استعمار و نفوذ خارجی را به عنوان عوامل بحران بازنمایی کرده و از این طریق، ضرورت بازیابی اقتدار ملی را برجسته می‌کند.

در این راستا، پرسش‌های خطابی همچون «غیرت اسلام کو؟ جنبش ملی کجاست؟» دارای ماهیت میانجی‌گرانه و توییحی هستند. این سؤالات، ضمن القای حس فقدان و انفعال، مخاطب را در موقعیت سوژه‌ای مسئول و مدیون قرار می‌دهند. به این ترتیب، شاعر از مکانیسم درونی‌سازی گفتمان قدرت استفاده کرده و از مردم انتظار دارد که نقش خود را در بازگرداندن شکوه گذشته ایفا کنند.

در این میان، تکرار عبارت «ایران مال شماس» نوعی خطاب مستقیم به هویت جمعی است که کارکرد بسیج‌کنندگی و احساسی دارد. این عبارت با تأکید بر مالکیت ملی و هویت مشترک، یک سوژه جمعی متعهد را بازتولید کرده و کنشگری را به عنوان وظیفه‌ای مشترک مطرح می‌کند. در سطح ایدئولوژیک، این تکرار، حساسیت گفتمانی نسبت به تهدیدها را تقویت کرده و با مشروعیت‌بخشی به لزوم اقدام جمعی، در نهایت بر انسجام گفتمان مقاومت ملی تأکید می‌ورزد.

۲-۱-۳. تحلیل سیاسی و اجتماعی

این بند از شعر در بستر تحولات سیاسی و اجتماعی اوایل قرن بیستم و در واکنش به بحران‌های ناشی از نفوذ قدرت‌های استعماری، ضعف دولت مرکزی و جنبش‌های ملی‌گرایانه سروده شده است. شاعر با بهره‌گیری از زبان خطابی و ارجاع به هویت تاریخی ایران، بر زوال استقلال ملی و ضرورت بازیابی آن تأکید دارد.

از منظر تحلیل اجتماعی-سیاسی، متن در پی برانگیختن حس مسئولیت‌پذیری و دعوت به کنشگری در برابر سلطه خارجی و ناتوانی داخلی است. تأکید بر هویت ملی و تعلق جمعی، در راستای گفتمان‌های ضد استعماری و استقلال‌خواهانه آن دوره قرار دارد و نشان‌دهنده واکنش انتقادی به شرایط سیاسی و اجتماعی ایران است.

۲-۲. تحلیل بند دوم شعر

به کین اسلام باز، خاسته برپا صلیب خصم شمال و جنوب داده ندای مهیب

روح تمدن به لب آیه اَمَّنْ یُجیب دین محمد یتیم، کشور ایران غریب
بر این یتیم و غریب نیکی آیین ماست ایران مال شماس، ایران مال شماس
(همان: ۲۵۷)

۲-۲-۱. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

در این بند از شعر، شاعر با استفاده از استعاره‌های خاص و بلاغی به تصویرسازی وضعیت بحرانی ایران می‌پردازد. استعاره‌های «خاسته برپا صلیب» و «روح تمدن به لب» به طور مؤثری شدت بحران و تهدیدات موجود را به نمایش می‌گذارند. این استعاره‌ها نه تنها وضعیت سیاسی کشور را منعکس می‌کنند، بلکه به ابعاد فرهنگی و هویتی ایران نیز اشاره دارند که در معرض فروپاشی و زوال قرار گرفته‌اند.

واژه‌هایی مانند «یتیم» و «غریب» که برای توصیف ایران و دین اسلام به کار رفته، تصویری از آسیب‌پذیری و بی‌پناهی می‌آفرینند و وضعیت شکننده کشور را برجسته می‌کنند. در سطح زبانی و بلاغی، این واژه‌ها به طور واضح حس بی‌پناهی و نیاز فوری به حمایت و همبستگی ملی را منتقل می‌کنند.

شاعر از این استعاره‌ها و تصویرسازی‌های قوی برای برانگیختن همدلی و آگاهی در مخاطب استفاده می‌کند، به طوری که ایران و اسلام به عنوان نمادهایی از مظلومیت و ایستادگی در برابر بحران‌ها مطرح می‌شوند. همچنین، این استعاره‌ها به طور غیر مستقیم مخاطب را به عمل و واکنش نسبت به وضعیت بحرانی کشور فرامی‌خوانند، که این ویژگی یکی از اصول مهم تحلیل گفتمان از دیدگاه فرکلاف است.

استفاده از استعاره‌های قوی و تصاویر بصری نه تنها جنبه‌های بلاغی شعر را غنی می‌کند، بلکه زمینه‌های اجتماعی و سیاسی آن دوره را در ذهن مخاطب بازتاب می‌دهد و موجب تأثیرگذاری بیشتر پیام می‌شود.

۲-۲-۲. تحلیل ایدئولوژیک

در این بخش از شعر، شاعر با استفاده از استعاره‌های قدرتمند و گفتمان ایدئولوژیک، وضعیت ایران و اسلام را در مواجهه با تهدیدات خارجی به‌ویژه روسیه از شمال و انگلیس از جنوب، به تصویر می‌کشد. عبارت «خاسته برپا صلیب»، که اشاره‌ای مستقیم به تهدیدات مذهبی و نظامی صلیبیون دارد، به عنوان نمادی از تلاش دشمنان برای نابودی ایران و اسلام به کار می‌رود. در اینجا صلیب به عنوان نماد دشمنی با دین محمد و تلاش برای تضعیف آن، در تقابل با هویت اسلامی قرار می‌گیرد.

استعاره‌های «دین محمد یتیم» و «کشور ایران غریب» نیز به طور مؤثر تصویری از ایران و اسلام به عنوان موجودات آسیب‌پذیر و بی‌حامی ایجاد می‌کنند. این استعاره‌ها ضمن القای احساس مظلومیت، وضعیت بحرانی این دو نماد فرهنگی و مذهبی را در برابر تهدیدات خارجی ترسیم می‌کنند. در اینجا، ایران و اسلام به عنوان موجودات بی‌دفاع و گرفتار در بحران، نیازمند حمایت و دفاع از سوی مردم به تصویر کشیده شده‌اند.

عبارت «نیکی آیین ماست»، به عنوان یک فراخوان به مسئولیت‌پذیری اخلاقی و دینی، به مخاطب یادآوری می‌کند که در چنین وضعیت بحرانی، وظیفه ملی و دینی آن‌هاست که از هویت فرهنگی و دینی خود دفاع کنند. این

عبارت بر اهمیت اتحاد ملی و دینی برای مقابله با تهدیدات تأکید می‌کند و بر لزوم عمل‌گرایی در این برهه حساس از تاریخ ایران تأکید دارد.

در نهایت، این تحلیل با توجه به نظریات فرکلاف، تأکید دارد بر این‌که شاعر با استفاده از استعاره‌ها و زبان ایدئولوژیک، علاوه بر تصویرسازی تهدیدات، به ترویج هویت ملی و دینی و همچنین فراخوان به اقدام و همبستگی اجتماعی در برابر بحران‌ها پرداخته است.

۲-۳-۲. تحلیل سیاسی و اجتماعی

شاعر از استعاره‌ها و تصاویر بلاغی برای برجسته‌سازی وضعیت بحرانی ایران و اسلام در برابر تهدیدات خارجی استفاده می‌کند. استعاره‌های «خاسته برپا صلیب» و «روح تمدن به لب» نمادی از تهدیدات سیاسی و فرهنگی هستند که ایران و اسلام با آن مواجه‌اند. این تصاویر، وضعیت ایران و اسلام را به عنوان موجوداتی مظلوم و آسیب‌پذیر به نمایش می‌گذارند و شاعر از مخاطب می‌خواهد که در برابر این تهدیدات واکنش نشان داده و در جهت نجات کشور و دین خود اقدام کند.

۲-۳-۲. تحلیل بند سوم شعر

دولت روس از شمال رایت کین بر فراشت	به محو دین مبین به خیره همت گماشت
به خاک ایران نخست تخم عدوات بکاشت	به غصب ایران سپس پیش کند یادداشت
کنون به مردانگی پاسخ دادن سزاست	ایران مال شماست، ایران مال شماست

(همان: ۲۵۷)

۲-۳-۱. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

لحن این بند به طور مشخص تاریخی و انتقادی است. شاعر با اشاره به دولت روس به عنوان عامل تهدید و دشمن ایران، زبان خود را سخت و تند می‌کند و به وضوح نارضایتی شدید خود از وضعیت سیاسی آن زمان را نشان می‌دهد. با استفاده از واژه‌های قوی و انتقادی، او بر بحران سیاسی و حضور تهدیدات خارجی تأکید می‌کند.

یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های بلاغی این بخش، استفاده از تشبیه‌های بلیغ «تخم عدوات» و «رایت کین» است که هر دو در انتقال معانی و پیام‌های شاعر نقش مهمی ایفا می‌کنند. استعاره «تخم عدوات» تهدیدات روس‌ها را به طور قدرتمند در قالب کاشت بذری از دشمنی در خاک ایران توصیف می‌کند. این تصویر از لحاظ بصری بسیار تأثیرگذار است، زیرا کاشتن بذر به معنای آغاز یک روند طولانی و تدریجی است که به تدریج در سراسر کشور گسترش می‌یابد و ایران را به میدان نبردی مداوم تبدیل می‌کند. در چارچوب نظریه فرکلاف، این استعاره نمایانگر فرآیند سلطه‌جویی از طریق کاشت اندیشه‌های دشمنانه و توسعه نفوذ است.

از سوی دیگر، استعاره «رایت کین» نمایانگر پرچم کینه و دشمنی است که روس‌ها به‌ویژه در خاک ایران برافراشته‌اند. این پرچم، به عنوان نماد سلطه‌جویی، به طور قوی احساس تهدید و تجاوز را در ذهن مخاطب تقویت می‌کند. در رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، این تصویر را می‌توان بازنمایی گفتمان قدرت و اعمال سلطه از طریق نمادهای بصری دانست که در اینجا پرچم دشمنی به عنوان نشانه‌ای از تجاوز و اشغال مطرح شده است.

بنابراین، این دو تشبیه نه تنها در سطح بلاغی و زیبایی‌شناسی متن، بلکه در سطح گفتمانی نیز نقش مهمی دارند و نشان می‌دهند که شاعر چگونه با بهره‌گیری از تصاویر استعاری، به نقد سیاست‌های استعماری و سلطه‌جویانه می‌پردازد.

۲-۳-۲. تحلیل ایدئولوژیک

شاعر در این بند، روس‌ها را نه تنها تهدیدی برای سرزمین ایران، بلکه به عنوان تهدیدی جدی برای دین اسلام نیز می‌بیند. استفاده از عبارت «تخم عدوات»، که به معنای کاشتن بذر دشمنی در خاک ایران است، تصویری آشکار از سلطه‌جویی و جنگ‌افروزی روس‌ها ارائه می‌دهد. این استعاره نشان‌دهنده تلاش مداوم دشمنان برای تسلط فرهنگی، سیاسی و مذهبی بر ایران است. در چارچوب نظریه فرکلاف، این تصویر را می‌توان نوعی بازنمایی گفتمان سلطه دانست که در آن، اقدامات استعمارگران به عنوان فرآیندی سیستماتیک برای تضعیف هویت ملی و دینی جامعه هدف ترسیم می‌شود.

عبارت «به محو دین مبین به خیره همّت گماشت» به طور واضح به تهدیدات فرهنگی و دینی روس‌ها اشاره دارد که با هدف تسلط بیشتر بر ایران و نابودی اسلام به کار گرفته شده‌اند. در اینجا، دین اسلام به عنوان یکی از ارکان اصلی هویت ایران، مورد هجوم قرار گرفته و شاعر آن را در معرض نابودی می‌بیند. از منظر فرکلاف، این بخش نشان‌دهنده تضاد ایدئولوژیک میان نیروهای داخلی و خارجی است که از طریق زبان به شکل مبارزه‌ای گفتمانی بازنمایی می‌شود.

شاعر از مخاطب خود می‌خواهد که به عنوان یک ایرانی، در برابر تهدیدات خارجی، پاسخی قاطع و شجاعانه بدهد. این فراخوانی به «مردانگی» و انجام وظیفه ملی و دینی در برابر دشمن، نوعی دعوت به بیداری اجتماعی و سیاسی است. از منظر تحلیل گفتمان انتقادی، این بخش را می‌توان به عنوان ایجاد هویت جمعی در برابر تهدید خارجی تفسیر کرد که به انسجام ملی و مقاومت فرهنگی دامن می‌زند.

این فراخوان به واکنش، نه تنها بر دفاع از سرزمین تأکید دارد، بلکه بر لزوم مقابله با سیاست‌های سلطه‌گرانه دشمنان و حفظ استقلال و هویت ایران نیز تأکید می‌کند. «غصب ایران» در اینجا به تلاش‌های مستمر خارجی‌ها برای تسلط بر ایران اشاره دارد و از مخاطب می‌خواهد که در برابر این تهدیدات اقدام کند. براساس آرای فرکلاف، این بخش گفتمان مقاومت را تقویت می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه زبان به ابزاری برای مقابله با قدرت‌های استعماری تبدیل می‌شود.

۲-۳-۳. تحلیل سیاسی و اجتماعی

شاعر در این بند دولت روس را به عنوان عاملی تهدیدکننده برای ایران معرفی کرده و سیاست‌های استعماری آن را در قالب استعاره‌هایی چون «تخم عدوات» و «رایت کین» بازنمایی می‌کند. این استعاره‌ها نشان‌دهنده گفتمان سلطه و تلاش برای نفوذ تدریجی در ایران هستند. از منظر تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، این بند بازتابی از تضاد میان گفتمان‌های قدرت و مقاومت است که در آن، شاعر با لحنی انتقادی و هشداردهنده، ایرانیان را به «مردانگی» و دفاع

از هویت ملی و دینی خود فرامی‌خواند. در نتیجه، متن علاوه بر توصیف وضعیت سیاسی، به بسیج افکار عمومی برای مقابله با سلطه خارجی می‌پردازد.

۲-۴. تحلیل بند چهارم شعر

چند به ما دشمنان حيله‌طرازی کنند؟ چند به ایران‌زمین دسیسه‌بازی کنند؟
چند چو پیلان مست با ما بازی کنند؟ چند به ناموس ما دست‌درازی کنند؟
دست ببریدشان، گرتان غیرت بجاست ایران مال شماست، ایران مال شماست
(همان: ۲۵۷)

۲-۴-۱. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

لحن شاعر در این بند به شدت تهدیدآمیز و برانگیزاننده است. تکرار پرسش «چند» به عنوان یک الگوی زبانی تأکیدی، استمرار ظلم و تجاوز دشمنان را برجسته کرده و نوعی نارضایتی عمیق را القا می‌کند. از منظر تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، این تکرار ساختاری بر مخاطب فشار روانی وارد کرده و او را به واکنش وادار می‌کند. این شیوه بیانی نوعی استراتژی گفتمانی برای بسیج احساسات و تحریک اقدام عملی محسوب می‌شود.

عبارت «دست ببریدشان» در قالب امری مستقیم و قاطعانه، نشان‌دهنده لحن دستوری و ضرورت اقدام فوری است. از دیدگاه فرکلاف، این نوع کاربرد زبان در چارچوب گفتمان قدرت، نقش هویت‌بخش دارد و گویای شکل‌گیری یک روایت مقاومتی است که بر وظیفه مخاطب در برابر سلطه تأکید دارد.

استعاره «چو پیلان مست» دشمنان را به موجوداتی عظیم و بی‌منطق تشبیه می‌کند که علی‌رغم قدرت خود، از درک پیامدهای اعمالشان ناتوان‌اند. این استعاره از یک‌سو بر شدت تهدیدات تأکید دارد و از سوی دیگر، تلاش می‌کند دشمنان را به عنوان نیروهایی غیر منطقی و بی‌رحم به تصویر بکشد که قابل مهار و شکست دادن هستند. در چارچوب تحلیل فرکلاف، چنین تصویرسازی‌هایی در گفتمان‌های مقاومت برای ایجاد تقابل دوگانه میان «خودی» و «دیگری» به کار می‌روند.

عبارت‌های «دسیسه‌بازی» و «دست‌درازی» نیز به تهدیدات پنهان و آشکار اشاره دارند و نشان‌دهنده تلاش دشمن برای نفوذ و کنترل ایران از راه‌های مختلف‌اند. این عبارات، در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی، به عنوان نشانه‌هایی از یک روایت ایدئولوژیک شناخته می‌شوند که هدف آن هشیارسازی و تحریک کنش سیاسی و اجتماعی مخاطب است. بنابراین، زبان در این بخش نه تنها ابزار توصیف، بلکه وسیله‌ای برای بسیج احساسات و ایجاد نگرش مقاومتی در برابر سلطه بیگانه محسوب می‌شود.

۲-۴-۲. تحلیل ایدئولوژیک

در این بند، دشمنان به عنوان «حيله‌طرازی» و «دسیسه‌بازی» توصیف می‌شوند، واژه‌هایی که نشان‌دهنده رفتارهای فریبکارانه و نقشه‌چینی‌های خصمانه آن‌ها برای آسیب رساندن به ایران است. این واژگان در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، بخشی از بازنمایی گفتمان سلطه را تشکیل می‌دهند که دشمن را در قالب نیرویی متجاوز و

فریبکار تصویر می‌کند. در این گفتمان، دشمن نه تنها تهدیدی مستقیم، بلکه عاملی برای تضعیف بنیان‌های فرهنگی و اجتماعی ایران نیز معرفی می‌شود.

شاعر در این بند بر تجاوزات به «ایران زمین» و «ناموس» ایران تأکید می‌کند. این تأکید از منظر گفتمان انتقادی، به معنای تقابل دو ایدئولوژی متضاد است که یکی به دنبال حفظ هویت ملی و فرهنگی و دیگری در پی سلطه و تخریب آن است. واژه‌های «دست‌درازی» و «دسیسه‌بازی» نشان‌دهنده حضور مستمر و پنهان دشمن در قالب تهدیدات آشکار و پنهان است.

جمله «دست ببریدشان» نه تنها تصمیم قاطع شاعر برای مقابله با دشمنان را منعکس می‌کند، بلکه مخاطب را نیز فرامی‌خواند تا در برابر تهدیدات، به طور فعال و مؤثر واکنش نشان دهد. از دیدگاه فرکلاف، این دعوت به عمل، نوعی گفتمان مقاومت محسوب می‌شود که در آن، مردم به عنوان کنشگران اصلی هویت ملی، مسئولیت دفاع از کشور را بر عهده دارند.

عبارت «گرتان غیرت بجاست» دعوت به بیداری و غیرت ملی است. شاعر خواستار آن است که ایرانیان در مواجهه با این تهدیدات به شجاعت و غیرت ملی خود تکیه کنند و از آن بهره بگیرند. این فراخوان نوعی یادآوری از مسئولیت اخلاقی و دینی مردم ایران است تا نگذارند دشمنان به راحتی به خاک و ناموس آن‌ها دست‌درازی کنند. در چارچوب نظریه فرکلاف، این بخش از شعر را می‌توان بخشی از گفتمان هویتی و ملی دانست که در برابر گفتمان سلطه ایستادگی می‌کند.

۲-۴-۳. تحلیل سیاسی و اجتماعی

در بند چهارم، شاعر با استفاده از لحن تهدیدآمیز و تحریک‌کننده، مخاطب را به واکنش علیه دشمنان فرامی‌خواند. دشمنان به عنوان حيله‌گران و متجاوزانی معرفی می‌شوند که در تلاش‌اند تا به خاک ایران و ناموس آن حمله کنند. تصویر شعری «پیلان مست» و «دسیسه‌بازی» به طور ضمنی به بی‌رحمی و بی‌منطقی دشمنان اشاره دارد، در حالی که فراخوانی به اقدام از مردم ایران می‌خواهد که با غیرت ملی و شجاعت در برابر این تهدیدات بایستند و از سرزمین خود دفاع کنند. از منظر تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، این زبان نمادی از مقاومت در برابر سلطه و ایجاد هویت جمعی در برابر تهدید خارجی است که به انسجام ملی و بیداری اجتماعی منجر می‌شود.

۲-۵. تحلیل بند پنجم شعر

هان ای ایرانیان بینم محبوسان	به پنجه انگلیس به چنگل روستان
گویی در این میان گرفته کابوسان	کز دو طرف می‌برند ثروت و ناموسان
در ره ناموس و مال، کوشش کردن رواست	ایران مال شماست، ایران مال شماست

(همان: ۲۵۸)

۲-۵-۱. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

در این بند، شاعر با لحنی هشداردهنده و انتقادی، مردم ایران را به آگاهی و واکنش در برابر تهدیدات استعمار فرامی‌خواند. عبارت «هان ای ایرانیان» که در ابتدای بند آمده است، تلاش شاعر برای جلب توجه به وضعیت بحرانی

و تهدیدات خارجی را نشان می‌دهد. شاعر با استفاده از استعاره‌های تصویری و تأثیرگذار، شرایط دشوار ایران را به تصویر می‌کشد. واژه‌هایی همچون «پنجه انگلیس» و «چنگل روستان» استعمار را به عنوان نیرویی خشن، بی‌رحم و غارتگر به تصویر می‌کشند که به طور مستقیم به منابع ایران دست‌اندازی می‌کند. همچنین، واژه «کابوستان» (کابوس) نمادی از اضطراب و استیصال است که بر مردم ایران سایه افکنده و تصویری از محاصره و بحران را در ذهن مخاطب تداعی می‌کند.

عبارت «از دو طرف می‌برند ثروت و ناموستان» استعاره‌ای است از فشارهای اقتصادی و اجتماعی که ایران از سوی استعمارگران متحمل می‌شود. این تصویر، وضعیت بحرانی کشور را تشدید کرده و از مخاطب می‌خواهد که به این شرایط توجه کرده و واکنشی جدی نشان دهد. از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، این زبان نه‌تنها بیانگر سلطه و نابرابری است، بلکه فراخوانی به مقاومت و حفظ هویت ملی در برابر تهدیدات خارجی می‌باشد.

۲-۵-۲. تحلیل ایدئولوژیک

شاعر با تأکید بر اهمیت مال و ناموس، ملی‌گرایی را به عنوان پاسخ مناسبی به تهدیدات استعمار معرفی می‌کند. او از عبارت «در ره ناموس و مال، کوشش کردن رواست» برای فراخواندن مردم ایران به اقدام علیه استعمار استفاده می‌کند و آنان را تشویق می‌کند تا بی‌تفاوتی را کنار گذاشته و برای دفاع از ایران و ارزش‌های ملی و اجتماعی آن متحد شوند.

این بند، مشابه دیگر بخش‌های شعر، دعوتی به بیداری ملی است و شاعر از طریق تشویق به غیرت ملی و مسئولیت‌پذیری، تلاش می‌کند تا حس ایستادگی و مقاومت در برابر استعمار را در مخاطبان خود برانگیزد. در تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، این زبان به طور روشن بیانگر گفتمان سلطه، نابرابری و مقاومت است که فراخوانی برای ایجاد هویت جمعی و تداوم مبارزه در برابر تهدیدات خارجی است.

۲-۵-۳. تحلیل سیاسی و اجتماعی

در بند پنجم، شاعر با تمرکز بر تهدیدات اقتصادی و اجتماعی ایران توسط نیروهای استعماری، به‌ویژه انگلیس، استعمار را به عنوان نیرویی بی‌رحم و غارتگر به تصویر می‌کشد. با استفاده از زبان انتقادی و تصاویری قوی، شاعر مخاطب را به واکنش و مقابله با شرایط کنونی فرامی‌خواند. در این تحلیل، فراخوان به اقدام برای حفظ مال و ناموس، تأکید بر مقاومت در برابر تاراج منابع و شرافت ملی، و تقویت حس مسئولیت‌پذیری و غیرت ملی مطرح می‌شود. این رویکرد با تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف همخوانی دارد، چرا که گفتمان مقاومت و ایجاد هویت جمعی در برابر تهدیدات خارجی را ترویج می‌کند.

۲-۶. تحلیل بند ششم شعر

سکندر کینه‌جوی رفت ز ایرانتان	هرقل رومی‌نژاد بکرد ویرانتان
ز گیر و دار عرب تهی شد اوطانتان	خزان چنگیزیان شد ز گلستانان
بهار ایرانتان باز خوش و با صفاست	ایران مال شماست، ایران مال شماست

(همان: ۲۵۸)

۲-۶-۱. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

در این بند، شاعر با ترکیب لحن انتقادی و امیدبخش، به‌ویژه از منظر تاریخی، به گذشته‌های تلخ ایران و ویرانی‌های ناشی از حملات مختلف می‌پردازد و در عین حال، به بازسازی و شکوفایی آینده اشاره می‌کند. استعاره‌های «سکندر کینه‌جوی» و «هرقل رومی‌نژاد» ویژگی‌های اهریمنی و ویرانگر را به مهاجمان تاریخی نسبت می‌دهند و آنان را به‌عنوان نمادهایی از دشمنی با ایران معرفی می‌کنند.

همچنین، واژه «خزان» برای مغولان، نماد نابودی و ویرانی است که به وضوح تأثیرات منفی آن‌ها را بر فرهنگ و اقتصاد ایران نشان می‌دهد. در مقابل، شاعر با اشاره به «بهار ایراتان باز خوش و با صفاست»، امید به احیای دوباره ایران و بازگشت به روزهای شکوه و عظمت را القا می‌کند. استعاره «بهار» به عنوان نمادی از زندگی، تجدید حیات و امید در تضاد با «خزان» مغولان، به طور مؤثری دوگانه‌ای از ویرانی و بازسازی را به تصویر می‌کشد که تصویری از آینده‌ای شکوفا و پرامید به دست می‌دهد. این تحلیل با آرای فرکلاف هم‌راستا است، زیرا گفتمان مقاومتی که در برابر سلطه و ویرانی‌ها به وجود می‌آید، ضمن حفظ هویت ملی، به بازسازی و تقویت جامعه کمک می‌کند.

۲-۶-۲. تحلیل ایدئولوژیک

در این بند، شاعر با اشاره به تهدیدات تاریخی بزرگی همچون حملات سکندر، هرقل، اعراب و مغولان، به نوعی این تهدیدات را جزیی از تاریخ و هویت ایران می‌داند و آن‌ها را به عنوان چالش‌هایی که ملت ایران با آن‌ها مواجه شده، معرفی می‌کند. از منظر ایدئولوژیک، این تهدیدات نه تنها نشانه ضعف، بلکه فرصتی برای نشان دادن مقاومت و پایداری ملت ایران است. این مقاومت و ایستادگی به عنوان نمادی از افتخار ملی و هویت ایرانی در برابر سلطه‌گران خارجی مطرح می‌شود.

شاعر با تکرار تصویر «بهار ایران»، بر قدرت بازسازی و احیای کشور پس از هر بحران تأکید می‌کند. در حقیقت، این «بهار» به عنوان استعاره‌ای از زندگی، تجدید حیات و شکوفایی دوباره، تأکیدی است بر توانایی ایران برای بازگشت به دوران شکوه و عظمت خود. این پیام امیدبخش با گفتمان ملی‌گرایی ارتباط دارد و تقویت‌کننده باور به بازگشت ایران به دوران طلایی است.

از دیدگاه فرکلاف، این گفتمان به‌ویژه در قالب تحلیل ایدئولوژیک، نشان‌دهنده مقاومت در برابر سلطه و نیروی خارجی است. این زبان نه تنها به بازسازی هویت ملی ایران اشاره دارد، بلکه به بازتاب قدرت و نفوذ ایدئولوژیک در برابر سلطه‌گران نیز اشاره دارد. شاعر با تأکید بر توانایی ایران برای غلبه بر بحران‌های تاریخی، مخاطب را به اعتماد به توانایی‌های کشور در مواجهه با مشکلات کنونی دعوت می‌کند. این پیام، دعوت به همبستگی و غیرت ملی است که می‌تواند به ایران کمک کند تا از بحران کنونی عبور کرده و به عظمت گذشته خود بازگردد.

۲-۶-۳. تحلیل سیاسی و اجتماعی

شاعر در بند ششم با استفاده از تضاد میان «خزان چنگیزیان» و «بهار ایران»، نمادی از ویرانی و احیا را به نمایش می‌گذارد که تصویرگر فرایند شکست و بازسازی است. این تضاد بر تاریخ پرافتخار ایران و توانایی آن در غلبه بر چالش‌ها تأکید دارد و حس افتخار ملی را در مخاطب برمی‌انگیزد. با اشاره به تهاجمات تاریخی و اشاره به قدرت

ایران در مواجهه با بحران‌ها، شاعر مخاطب را به همبستگی و اقدام برای حفظ عظمت و شکوه ایران دعوت می‌کند. تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف نیز در اینجا بر تقویت هویت ملی و تشویق به مقاومت در برابر تهدیدات خارجی تمرکز دارد، به گونه‌ای که این بند نه تنها حس افتخار را برمی‌انگیزد، بلکه امید و انگیزه برای حفظ استقلال و عزت کشور را در دل مخاطب می‌کارد.

۷-۲. تحلیل بند هفتم شعر

گاهی که شد اصفهان به چنگ افغان دچار لشکر پطر کبیر یافت به گیلان قرار
عراق و تبریز شد ز خیل ترکیه خوار جنبش ملی کشید یک‌سره ز ایشان دمار
ماند به ایرانیان ایران بی بازخواست ایران مال شماس، ایران مال شماس

(همان: ۲۵۸)

۱-۷-۲. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

در این بند، شاعر با اشاره به تاریخ ایران و تجربیات تلخ شکست‌ها و تهاجمات خارجی، مخاطب را به عبرت گرفتن از گذشته و توجه به اهمیت مقاومت فرا می‌خواند. لحن شاعر ترکیبی از روایت‌گری و هشدار است که ضمن ذکر شکست‌ها، بر نقش مقاومت و پیروزی جنبش ملی در بازپس‌گیری استقلال تأکید می‌کند و حس غرور و افتخار ملی را برجسته می‌سازد.

تصویر «اصفهان به چنگ افغان دچار» به اشغال یکی از مهم‌ترین شهرهای ایران توسط افغان‌ها اشاره دارد که تلخی‌های آن دوران را تداعی می‌کند. همچنین، عبارت «لشکر پطر کبیر یافت به گیلان قرار» به تجاوز روس‌ها و اهمیت استراتژیک شمال ایران در معادلات تاریخی اشاره می‌کند. واژه «دمار» در عبارت «جنبش ملی کشید یک‌سره زایشان دمار» تصویری قوی از قدرت ملت ایران در اخراج متجاوزان از خاک کشور ارائه می‌دهد. در نهایت، عبارت «ماند به ایرانیان ایران بی بازخواست» تصویری نمادین از پیروزی و حفظ استقلال ایران پس از مبارزات سخت است که حس مالکیت و غرور ملی را تقویت می‌کند.

این زبان و تصاویر، در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، نه تنها بیانگر تاریخ پرافتخار ایران و نقش مقاومت در آن است، بلکه فراخوانی به بازسازی هویت ملی و تقویت آگاهی سیاسی در برابر تهدیدات خارجی نیز محسوب می‌شود.

۲-۷-۲. تحلیل ایدئولوژیک

در این بند، شاعر با اشاره به حوادث تاریخی چون سقوط اصفهان به دست افغان‌ها، تصرف گیلان توسط لشکر پطر کبیر، و نفوذ ترکیه در عراق و تبریز، به وضوح بر اهمیت دفاع از تمامیت ارضی ایران تأکید می‌کند. این حوادث نه تنها نماد تهدیدات خارجی علیه ایران هستند، بلکه به عنوان نمونه‌هایی از مقاومت تاریخی ملت ایران نیز مطرح می‌شوند. شاعر با برجسته‌کردن گفتمان مقاومت و پیروزی جنبش‌های ملی در برابر استعمارگران، بر این نکته تأکید دارد که مبارزات مردم ایران همواره توانسته است استقلال و تمامیت سرزمینی کشور را حفظ کند.

با یادآوری موفقیت‌های جنبش‌های ملی گذشته، شاعر مخاطب را به اتحاد مجدد و ایستادگی در برابر تهدیدات جدید فرامی‌خواند. او از درس‌های تاریخی بهره می‌برد تا بر اهمیت عمل و مقاومت در برابر چالش‌های کنونی تأکید کند. در این تحلیل، گفتمان ایدئولوژیک بر تقویت هویت ملی، مقاومت در برابر استعمار و تهدیدات خارجی و تأکید بر اهمیت حفظ استقلال و تمامیت ایران متمرکز است.

۲-۷-۳. تحلیل سیاسی و اجتماعی

بند هفتم شعر، با نگاهی به تهاجمات تاریخی به ایران و پیروزی‌های مقاومت ملی در برابر آن‌ها، بر اهمیت پایداری و دفاع از استقلال کشور تأکید دارد. شاعر با لحن افتخارآمیز، نقش ملت ایران در بازپس‌گیری سرزمین‌های خود را برجسته کرده و آن را الگویی برای مقابله با تهدیدات کنونی معرفی می‌کند. تصاویر زنده‌ای چون «جنگ افغان»، «لشکر پطر کبیر» و «دمار» به منظور تأکید بر سختی‌های مبارزات و عظمت پیروزی‌های ایران به کار رفته‌اند. پیام اصلی این بند، یادآوری توانمندی تاریخی ایران در حفظ تمامیت ارضی و دعوت به اقدام برای تکرار این موفقیت‌ها در برابر چالش‌های امروز است.

۲-۸. تحلیل بند هشتم شعر

به جستجوی حقوق میان بستید باز جان بداندیش را ز کینه خستید باز
جیش ستبداد را بهم شکستید باز به فرّ کیهان‌خدای، ز غم برستید باز
آری یار شما فرّ کیهان‌خداست ایران مال شماست، ایران مال شماست
(همان: ۲۵۸)

۲-۸-۱. تحلیل زبانی، سبکی و بلاغی

در این بند لحن شاعر پر از اعتماد به نفس و افتخار است. او با اشاره به دستاوردهای تاریخی ملت ایران، روحیه و انگیزه‌ای برای مقابله با چالش‌های کنونی ایجاد می‌کند. تکرار موفقیت‌های گذشته با عباراتی چون «بهم شکستید باز»، نشان‌دهنده امید شاعر به توانایی ملت ایران در بازسازی و پیروزی مجدد است.

تصویر «جیش استبداد» به عنوان استعاره‌ای از دشمنان ظالم و رژیم‌های استبدادی، به‌ویژه آن‌هایی که علیه آزادی و حقوق مردم ایران صف‌آرایی کرده‌اند، استفاده می‌شود. استعاره «فرّ کیهان‌خدا» اشاره به حمایت الهی از ملت ایران دارد، جایی که «فرّ» نمادی از عظمت، سعادت و پشتیبانی الهی است. همچنین، تصویر «جان بداندیش را ز کینه خستید باز» نشان‌دهنده توانمندی ملت ایران در مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی است که قصد ضربه زدن به کشور را دارند. این ساختار زبانی و بلاغی، ضمن تقویت هویت ملی، فراخوانی به مقاومت و مبارزه در برابر تهدیدات مختلف است.

۲-۸-۲. تحلیل ایدئولوژیک

شاعر در این بند با استفاده از عبارت «به جستجوی حقوق»، مبارزات مستمر ملت ایران برای احقاق حقوق خود را نمایان می‌کند. این اشاره به تلاش‌های پیگیر مردم در مسیر عدالت و برابری، روحیه مقاومت و پایداری را برجسته

می‌سازد. از سوی دیگر، اشاره به پیروزی بر «جیش استبداد» نماد مبارزه بی‌وقفه ملت ایران علیه استبداد و سرکوب‌های تاریخی است که بر شانه‌های مردم فشار آورده است.

تأکید بر عبارت «یار شما فره کیهان‌خداست» برای مخاطبان، تأکیدی است بر این که تلاش‌های آن‌ها در جهت عدالت و حق‌طلبی همیشه تحت حمایت و پشتیبانی قدرتی الهی است. این نکته نه تنها به ایجاد اعتماد در میان مردم می‌پردازد، بلکه احساس امنیت و قوت در مواجهه با چالش‌ها و تهدیدات موجود را تقویت می‌کند. همچنین، یادآوری پیروزی‌های گذشته در برابر ظلم و استبداد، امید به توانایی ملت در عبور از بحران‌های کنونی و احیای دوباره کشور را تقویت می‌کند. این پیام، در قالب ایدئولوژی ملی‌گرایانه، تأکید بر مقاومت و پایداری ملت ایران در برابر تهدیدات و چالش‌ها است.

۲-۸-۳. تحلیل سیاسی و اجتماعی

بند هشتم شعر به پیروزی‌های تاریخی ملت ایران اشاره می‌کند تا روحیه امید و مقاومت در برابر چالش‌های کنونی را تقویت کند. شاعر با تأکید بر مبارزه علیه ظلم و استبداد، حمایت الهی را نیرویی پشتوانه برای ملت ایران معرفی می‌کند. تصاویر «جیش استبداد» و «فره کیهان‌خدا» نماد تقابل بین ظلم و عدالت است و نتیجه نهایی را پیروزی ملت ایران و پایداری آن‌ها نشان می‌دهد. این بند با لحنی پیروزمندانه، مخاطب را به اعتماد به تاریخ و حرکت به سوی آینده فرامی‌خواند.

در ادامه، یافته‌ها و بخش‌های کلیدی تحلیل به صورت دسته‌بندی شده در قالب جدول ارائه شده است. این جدول به طور خلاصه و منظم، مهم‌ترین بخش‌های تحلیل و نتایج مرتبط با شعر ملک‌الشعرا بهار را نمایش می‌دهد و می‌تواند به عنوان چارچوبی برای دسته‌بندی نکات اصلی مقاله مورد استفاده قرار گیرد.

جدول شماره ۱: خلاصه‌ای از یافته‌ها و تحلیل شعر ملک‌الشعراء بهار

ردیف	بخش تحلیل	جزئیات کلیدی	یافته‌ها
۱	لحن و زبان	۱. لحن خطابی، هشدارآمیز و انتقادی ۲. استفاده از پرسش‌های انتقادی و مستقیم ۳. زبان استعاره‌محور و توصیفی	۱. تحریک مخاطب به بیداری و واکنش. ۲. تأکید بر مسئولیت فردی و جمعی در برابر بحران‌های کنونی.
۲	گفتمان ملی‌گرایی	۱. ارجاع به تاریخ ایران و شخصیت‌هایی چون داریوش ۲. تقابل بین شکوه گذشته و بحران حال ۳. استفاده از نمادهایی مانند «مملکت داریوش»	تقویت حس تعلق و افتخار ملی از طریق برجسته‌سازی تاریخ و فرهنگ ایران با استفاده از شخصیت‌های تاریخی.
۳	گفتمان دینی	۱. تهدید اسلام و دین محمد به عنوان محور هویت ملی ۲. یتیم شدن دین و غربی‌گری ایران ۳. دشمنی شمال و جنوب (روس و انگلیس)	پیوند میان هویت دینی و ملی برای تقویت همبستگی و مسئولیت‌پذیری در برابر تهدیدات خارجی.
۴	تصویر شعری	۱. استفاده از استعاره‌هایی چون «دهن»	۱. ایجاد تصویری بحران‌زده و نیاز

		اژدها، «رایت کین»، «تخم عدوات» ۲. تصاویر انسانی شده (ایران یتیم و غریب) ۳. تقابل تصویری بین گذشته و حال	به واکنش فوری در برابر تهدیدات خارجی و داخلی. ۲. تأکید بر آسیب‌پذیری ایران.
۵	فراخوانی به اقدام	۱. تأکید بر مسئولیت دینی و ملی مخاطب ۲. دعوت به اتحاد با عبارت‌هایی چون «نیکی آیین ماست»، «غیرت اسلام کو؟» ۳. تقاضای پاسخ قاطع و مردانگی	تلاش برای بیداری اجتماعی و تقویت همبستگی برای مقابله با تهدیدات خارجی و بازسازی هویت ایرانی-اسلامی.
۶	تحلیل کلی بندها	۱. تلفیق گفتمان ملی‌گرایی با لحن هشدارآمیز و تصاویر تاریخی برای دعوت به بیداری. ۲. تأکید بر تهدیدات مذهبی و مظلومیت ایران و اسلام در برابر دشمنان خارجی. ۳. حمله به دولت روس و تأکید بر مردانگی مخاطب.	استفاده از زبان استعاری، گفتمان تاریخی-دینی و لحن خطابی برای برانگیختن حس مسئولیت و ضرورت اقدام ملی در برابر تهدیدات.

۳. نتیجه‌گیری

شعر «ایران مال شماس» اثر ملک‌الشعراى بهار، بازتاب‌دهنده گفتمان‌های ملی‌گرایانه و دینی در دوران حساس تاریخ معاصر ایران است و می‌توان آن را از سه سطح تحلیل گفتمان فرکلاف مورد بررسی قرار داد: سطح اول که به تحلیل زبان و سبک مربوط می‌شود، سطح دوم که به تحلیل ایدئولوژیک و معناشناسی گفتمان پرداخته و سطح سوم که تحلیل اجتماعی-سیاسی و تأثیرات اجتماعی اثر را دربرمی‌گیرد.

در سطح اول، زبان و ساختار شعری بهار با لحن خطابی و استعاره‌های تصویری که به طور مؤثر بر بار عاطفی و معنایی اثر افزوده‌اند، گفتمان مسئولیت‌پذیری و همبستگی را به مخاطب منتقل می‌کند. استفاده از واژگانی چون «ایران مال شماس»، به عنوان تکرار تأکیدی بر هویت ملی و مالکیت ایرانیان بر سرزمین‌شان عمل می‌کند و در عین حال، دعوت به عمل جمعی و همبستگی را برای مقابله با تهدیدات خارجی و داخلی ایجاد می‌کند.

در سطح دوم، تحلیل ایدئولوژیک این شعر به برجسته‌سازی پیوند میان هویت ملی و دینی ایرانیان پرداخته و بر ضرورت مقابله با بحران‌ها تأکید می‌کند. نمادهایی چون «داریوش»، «غیرت اسلام» و «جنبش ملی» در راستای تقویت گفتمان ملی‌گرایانه و دینی به کار رفته‌اند. این نمادها در کنار استعاره‌های تصویری چون «دهن اژدها» و «تخم عدوات»، به طور مؤثر تضاد میان شکوه تاریخی ایران و وضعیت بحرانی زمانه را به تصویر می‌کشند و از مخاطب می‌خواهند که با تکیه بر غیرت دینی و ملی، کشور خود را از بحران‌ها نجات دهند.

در سطح سوم، این شعر در دوران مشروطه و پسامشروطه، به عنوان ابزاری برای بیداری اجتماعی و سیاسی به کار می‌آید. گفتمان ملی‌گرایی و دین‌محوری در این دوره در هم تنیده شده‌اند و بهار در این اثر با تأکید بر مفاهیم تاریخی و دینی، به‌ویژه بر ضرورت عمل جمعی و مسئولیت‌پذیری در برابر تهدیدات داخلی و خارجی تأکید می‌کند. در این راستا، شعر «ایران مال شماس» به عنوان فراخوانی به همبستگی و ایستادگی در برابر تهدیدات، بازسازی عظمت ایران و اسلام را به عنوان راهی برای خروج از بحران‌های سیاسی و فرهنگی زمانه مطرح می‌کند.

در نهایت، این اثر با استفاده مؤثر از لحن خطاب، استعاره‌های تصویری و نمادهای تاریخی و دینی، پیام بیداری و همبستگی ملی و دینی را منتقل می‌کند. این شعر نه تنها به بحران‌های سیاسی و فرهنگی آن دوران اشاره دارد، بلکه ایرانیان را به ایستادگی در برابر تهدیدات خارجی و بازسازی عظمت ایران و اسلام فرامی‌خواند.

منابع

- آفتابی، حسین؛ مشفق، آرش؛ علیزاده، ناصر (۱۴۰۱)، «جامعه‌شناسی تصانیف عصر مشروطه بر مبنای گفتمان انتقادی (بررسی موردی تصانیف بهار)»، *جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، دوره ۵، شماره ۲، اردیبهشت، صص ۱۱۹-۱۴۷
- بهار، محمدتقی (۱۳۵۴)، *دیوان اشعار بهار (ملک الشعراء)*، تهران: انتشارات امیرکبیر
- حسین‌فرحان، مریوان؛ پارسا، سیداحمد (۱۴۰۰)، «تحلیل مؤلفه‌های سبکی در سروده‌های پایداری میرزاده عشقی و محمدتقی بهار»، *سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی*، دوره ۱۴، شماره ۶۴، صص ۲۰۵-۲۱۹
- خانیک، هادی؛ اقدسی، وحید (۱۳۹۵)، «ناسیونالیسم ایرانی» و «نوسازی سیاسی» در مطبوعات ایران تحلیل گفتمان مقاله‌های «ملک الشعراء بهار» در روزنامه نوبهار، *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، دوره ۱۲، شماره ۴۵، صص ۴۵-۶۸
- رحیمیان، جلال؛ جوکار، سمیه (۱۳۹۴)، «تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در اشعار سیاسی ملک الشعراء بهار از منظر گفتمان شناسی انتقادی»، *شعرپژوهی*، دوره ۷، شماره ۲۴، تابستان، صص ۱۱۱-۱۳۴
- رفیعی مقدم، هما؛ مشتاق‌مهر، رحمان (۱۳۹۷)، «تحلیل گفتمان انتقادی زندان در دو زیست‌جهان کلاسیک و مدرن با تکیه بر حبسیه‌های مسعود سعد، فرخی یزدی و محمدتقی بهار»، *کاوشنامه زبان و ادبیات فارسی*، دوره ۱۹، شماره ۳۸، صص ۱۲۹-۱۶۰
- فداکار، کژال؛ صادقی شهپر، رضا (۱۴۰۱)، «مشروعیت‌بخشی و مشروعیت‌زدایی در اشعار ملک‌الشعراء بهار و حاجی قادر کویی براساس نظریه ون لیوون»، *پژوهشنامه ادبیات کردی*، دوره ۸، شماره ۱۳، صص ۱۳-۳۷
- قنبری عبدالملکی، رضا؛ فیروزیان پوراصفهانی، آیلین (۱۳۹۹)، «بازنمایی هژمونی و ضد هژمونی در گفتمان شعر جمهوری محمدتقی بهار» بر مبنای آرای «آنتونیو گرامشی»، *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، دوره ۱۸، شماره ۵۶، صص ۷۷-۱۰۴

References

- Aftabi, H., Moshfegi, A. and Alizadeh, N. (2022). Sociology of Constitutional Age Compositions Based on Critical Discourse (Case study of Bahar's compositions). *Political Sociology of Iran*, 5(2), 119-146. doi: 10.30510/psi.2022.321264.2847. [In Persian]
- Bahar, M.-T. (1975). *Divan-e Ash'ar-e Bahar (Malek-o-Sho'ara)*. Tehran: Amir Kabir Publications. [in Persian]
- Birch, D. (1989). *Literature and Critical Practice*. London: Routledge.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power* (2nd ed.). England: Longman.
- Fadakar, K., & Sadeghi Shahpar, R. (2022). Legitimization and De-legitimization in the Poems of Malek Alshoara Bahar and Haji Qader Koui Based on Van Leeuwen's Theory. *Journal of Kurdish Literature*, 8(13), 13–37. doi: 10.34785/J013.2022.002. [In Persian]
- Hossein Farhan, M., & Parsa, S. A. (2021). Analysis of stylistic components in the poems of Mirzadeh Eshghi and Mohammad Taghi Bahar. *Journal of the Stylistic of Persian Poem and Prose*, 14(64), 205–219. doi: 10.22034/bahareadab.2021.14.5398. [In Persian]
- Khaniqi, H., & Aghdasi, V. (2017). "Iranian Nationalism" and "Political Modernization" in Iranian Newspaper. *Cultural Studies & Communication*, 12(45), 45–68. [In Persian]
- Qanbari Abdolmaleki, R., & Firoozian Poor Esfahani, A. (2020). Representation of hegemony and anti-hegemony in the discourse of Bahar's "Jomhoori" poem based on Antonio Gramsci's views. *Research in Persian Language & Literature*, 18(56), 77–104. [In Persian]

- Rafiei-Moqaddam, H., & Moshtagh-Mohr, R. (2018). Prison Critical Discourse Analysis in Two Classical & Modern Living Worlds Based on Habsiyeh Poems of Masoud saad & FarrokhiYazdi and Bahar. *Kavoshnameh in Persian language and Literature*, 19(38), 129–160. doi/20.1001.1.17359589.1397.19.38.5.4. [In Persian]
- Rahimian, J., & Jokar, S. (2015). A Representation of Social Actors in Bahar Critical Poems Based on Critical Discourse Analysis Approach. *Journal of Poetry Studies*, 7(24), 111–134. doi: <https://doi.org/10.22099/jba.2015.2576>. [In Persian]
- Simpson, P. (1993). *Language, Ideology and Point of View*. London: Arnold.

